

Küreselleşme Ölçeğinde Emegın Dönüşümü

*

Transformation of Labour in Globalization Scale

Ahmet Mercan

GİRİŞ

İnsan ve İhtiyaç

İnsan varlığını idame ettirebilmek için nefes almaya, yemek yemeye, giyinmeye barınmaya ihtiyaç duyar. Kendiliğinden karşılanan nefes dışındaki ihtiyaçlarını karşılamada emek sarfetme durumundadır. İnsan ve kainat ilişkisinde insana ait ihtiyaçlar potansiyel olarak tabiat içinde saklıdır. Dolayısıyla insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere belli oranda emek, güç kullanmak zorundadır. Diğer taraftan, insan bu emeği ortaya koyarken, aynı hedefe yönelen, kendi türüyle de mücadeleye girme durumundadır. İnsanın toplu yaşamayı da öngören yapısı, çatışmayı ve birlikteliği dışlayamadan çelişkiyle yaşamayı kapsar. İnsanoğlunun bu trajik yapısı içinde gücü hukukla yönlendirme, sorunları asgariye indirme çabası ilk topluluklardan günümüze kadar süregeldi ve çatışmalar, büyük barışlar, savaşlar, keşiflerle geleceğe akıyor.

İnsanlığın başlangıç mücadelesindeki eğilimler ve çatışma alanları varlığını koruyarak sürüyor. Adalete olan ihtiyaç ve gücün hukuktan kopuk tezahürü ile ortaya çıkan sarsıcı olaylar ve yapılarla insanın trajedisi çok daha büyük riskler barındırarak yol alıyor.

İnsanın ihtiyacına ulaşmak için tabiat ve kendi cinsiyle yaptığı mücadele ilk günden başlayan ve birbirini tetikleyen icatların mahiyetiyle deveran ediyor. En sade haliyle avcılık döneminden tarım dönemine, oradan sanayi devrimine, endüstriyel aşamadan bilgi

toplumuna ulaşırken ihtiyacı kolayca elde etme adına, geliştirilen teknikler kuşaktan kuşağa aktarılarak çeşitlenmeye, durdu. Kendi dönemi içinde tekerleğin icadı, günümüzde bir başka gezegene gitmekten daha az önemli değildi. Ateşin bulunuşu, ekimin yapılması, ürünün ortaya çıkışı ve insanın tabiat karşısında kendine olan güveninin ilerlemeye durması, alet ve edevatların önemini de ortaya çıkardı. Geliştirilen her icat farklı alanlara taşınma ve gelişmeye açık yönüyle kesintisiz bir akışla ve değişik merhalelerde büyük buluşlarla hayatın ivmesini değiştirdi.

Motorun icadı üretimin kas gücünden yeni bir alana taşınması büyük değişimlere neden oldu. Üretim - tüketim biçimlerinin değişmesi beraberinde paylaşım sorunlarını da getirdi. Emeğin niteliği, sermayenin yeni biçim kazanması, sanayi devrimiyle şehirlerin ortaya çıkmasına aracılık etti. Yeni göç dalgaları tarım işçisini fabrika emekçisi olarak dönüştürürken emeğin mahiyeti ortaklı hale gelmiş oluyordu. Tarım sahasında emeğin görünürlüğü, fabrikada makine ile flulaşmaya duruyordu. Ürünün ortaya çıkışında kimin payının daha yüksek olacağı duygusal bir sorun olarak kalırken, makine ile insan arasındaki ikilem hep var oldu.

ENDÜSTRİYEL SÜRECİN BELİRLEYİCİLİĞİ

Makinenin hayata girmesi müşterisi olmayan malın üretimini olağanlaştırması, stoklamayı, beraberinde iç ve dış pazar ihtiyacını ve reklam olgusunu ortaya çıkardı. Kas gücünden kurtulan ve hız alan üretim, ekonominin belirleyici gücünü tarımdan sanayiye taşıdı. Şehirlerin büyümesi, yeni nüfus hareketleri şehir kültürünün oluşmasını, kurallı yaşamayı ve ihtiyaç alanın çeşitlenişine imkan hazırladı. Sanayinin ekonomide gittikçe büyüyen payı ile orantılı olarak finans kurumları, krediyle sigorta zarureti ortaya çıktı. Toprağa bağlı yapıların sarsıntı yaşaması, teknolojinin silah üretimine yansması dünya için yeni paylaşın savaşlarının tetikleyici gücü oldu. Osmanlı toprağa bağlı son

yapı olarak tarih sahnesinden çekilirken, 19. Yüzyıl İngiliz etkisiyle ticari kapitalizmin sermaye oluşturma dönemi olarak tebarüz etti. İkinci Dünya Savaşı da bir bakıma yeni silahların egemenlik alan sağlama açısından maharetlerinin denenmesiydi.

20. Yüzyıl ABD-İngiliz uhdesinde pazarı oluşturan ve kontrol eden, sermayenin yerli sınırları aşma arzusuyla çok uluslu şirketlerin siyasi yapıyı da beraberinde kullandığı soğuk savaş dönemini denk düşer.

Sosyalizm işçi sınıfını toplumsal dönüşümün aracı kabul edip sendikalaşmaya ideolojik kimlik yükleyerek, kapitalizme karşı mücadelesinde öne koyuyordu. Kapitalizm ücret sendikacılığıyla kitlesel üretimi merkeze alan Fordist üretim tarzının özelliklerine uygun yapıyı içeriyordu. Fordist yapı, üretimi çok parçaya ayırmak, standartlaştırmak, seri üretimi öngörüyordu. Zamanı en verimli biçimde kullanmayı hedefleyen Fordist çalışma yöntemi işçi maharetini bir vida sıkma, bir pedala basmak kadar basite indirgeyen, düzenlenen istasyonlarla, düşünen, tasarlayan, işe becerisini yansıtan ustalığa ihtiyaç duymuyordu. Üretimin hız kazanmış akışına işçi uyum sağlama durumundaydı. Bir başka ifadeyle, işçi iş bandının bir parçası haline gelmişti. Herhangi bir duraklama bütün akışı etkileyecektir. Diğer tarafıyla, işçilerin sendikal mücadelesine dayanışma imkanı sağlama açısından olumlu katkıları düşünebilir. Ancak emeğin vasıflı ve vasıfsız olarak ikiye ayrılması, sendikal mücadelede önemli sorunlar arasında yer aldı. Teknolojinin yerinde duramayan devingen yapısı, en ucuz maliyetle üretimi rekabet açısından kaçınılmaz görmesi, kıyasıya yarışan piyasaları ve beraberinde krizleri ortaya çıkardı. Her kriz, emekten sermayeye önem akışına yataklık ediyordu.

1870 Dünya piyasalarında yaşanan büyük tıkanıklık, 1970'lerde petrolün tetiklediği kriz, piyasalar üzerinde büyük etkiler oluşturdu. 1970 krizi ile birlikte devletin sermaye üzerindeki fonksiyonu asgariye çekilirken liberalizm dünya ölçeğinde genişleme hedefiyle krizi aşmaya yönelirken, demir perde ülkeleri hantal teknolojiyi yenilemede ve gittikçe bireyselleşen algıya karşı koymada zorlanmaya başladılar.

Altmış ve yetmişli yıllarda sol söylemin ideolojik sendikacılık açısından dünya ölçeğinde gösterdiği etki, işçi haklarını gündeme tutmaktan ziyade, sosyal dönüşümü, proleter devrimi öngörmesi açısından kalıcı olmadı. Sosyalizmin dinle olan dışlayıcı etkisi toplumların kabulünü zorlaştırırken, liberalizm Dünya Bankası (IMF)marifetiyle, kurulu piyasa normları henüz sanayileşmemiş ülkeleri kendiliğinden değişime dahil ediyordu.

EMEĞİN ADRES DEĞİŞİKLİĞİ

Teknoloji ile hareket halinde buluşan üretim, sürekli tarz değiştirirken, emegın üretimdeki asli değer oluşu da tartışılır hale gelmeye başladı.

20. Yüzyılın son çeyreğinde dünya, Küreselleşme adlandırılması ile liberalizmin gizli aşikar meydan okumasına şahit oldu. Seksenlerin sonunda demir perde ülkelerinin çözülmesi, soğuk savaş döneminin bittiğini işaret ederken Tarihin Sonu teziyle ifadeye duran ABD-İngiliz öncülüğündeki Batılı hegemonya, yeni bir konseptle dünyayı tek ülke gören anlayışla, siyaseti ve ekonomiyi kurgulama yönelimine girdi.

Küreselleşme, dünyanın geri kalmış bölge kaynaklarını, çok uluslu şirketleri marifetiyle dolaşıma açarken, yerel emek ve nüfus hareketlerini ulusal sınırlarda tutmaya özen gösterdi. Uluslar arası sermaye avantajlı gördüğü her ülkeye, kaynaklara ulaşırken yerel piyasalar, sosyal krizlere karşı üretilen kredi çözümleriyle siyasi hegemonyaya zemin eklemlendi.

Kendini uluslar arası sermayeye uygun davranmak zorunda hisseden ülkeler, gümrük düzenlemesi yapmak ve yatırım için Batılı şirketlere davetiye çıkarmak durumunda kaldılar. Tahkim yasaları yoluyla yapılan düzenlemeler vasıtasıyla, uluslar arası şirketlerin yaşaması muhtemel sorunlara karşı yerel mahkemeler yerine, uluslar arası hakem kuruluşlar marifetiyle haklarını garantiye almış oldular. Ülkelerin küresel ağa dahil olduklarının örneği olarak verilebilecek bu uygulamada, sermayenin sorumsuz dolaşımı ancak emegın dondurulmasını tesbit etmiş oluyoruz.

Teknolojinin bilgisayar alanında geldiği son aşamada iletişime getirdiği hız, dünyayı tek ülke olarak işleme dahil etme açısından bilgi yeni bir sektör olarak görüldü. Büyük firmalar, ulus devletleri aşan bütçelere sahip olurken, finansın dönüşümü de o oranda dolaşıma durdu. Başta sanayinin sabit karakterine zıt, bilgi ve sermayenin dolaşımı, siyasi angajmanlara göre yaşanan değişimler, bilginin entelektüel sermaye olarak değer görmesini sağladı.

Bilginin gördüğü değerle birlikte emeğin çeşitlenmesi, emekçinin yeni vasıflarla sermayeyi yönlendirme göreviyle vasıfsız emekçiden ziyade sermayeye daha yakın oluşu, sosyal dönüşüm sayesinde daha belirgin hale geldi. Emek mavi yakadan, bilgiyi temsil eden, beyaz yakalı yeni sınıfın etkinliğiyle anılır hale geldi.

Uzmanlaşmanın önem kazandığı ortamda, nitelikli işgücü kendini ifade etme, menfaatini koruma açısından da seviye kazanması sendikal mücadeleye duyulan ihtiyacı sarstı. Fordist yöntemde dayanışmaya ihtiyaç duyan, ürüne aynı oranda yansıyan emeğin, bilgi teknolojileriyle çeşitlilik kazanması, uzmanların katkısını önemli hale getirdi. Tam mesai gerektirmeyen, iletişim yoluyla müdahil olma, farklı birkaç işte birden çalışma, kendine güvenen, bilgisiyle çalışma hayatında var olan nitelikli emek sahipleri için işsiz kalmak, zam almak sorun olmaktan kendiliğinden çıkmış oldu. Sendika ihtiyacını tartışmalı hale getiren bir başka olgu da firmaların İnsan Kaynaklarına yapmış oldukları yatırımlar gelmektedir.

İnsan Kaynakları başlığı altında verimin artırılmasına yönelik, çalışanların eğitilmesi işçinin şirketle bütünleşmesini sağlarken, menfaate seslenen çalışma ile potansiyelini tanımasına vesile olan yeni bir işveren tipine karşı, kendini yenileyemeyen sendika anlayışı kaçınılmaz olarak tartışılır bir alan oluşturacaktır. ARG'lere ayrılan bütçeler, dünyada yaşanan acımasız pazar rekabetinin parçası olarak payını artırırken, o oranda emeğin niteliğinin bilgiyle buluşmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Tarımdan sanayiye taşınan emek, işveren, işçi, arasında devletin aracı güç olarak yer aldığı dönemde, artı değer olarak işçinin üretimden pay almasını öngören görüş, sol söylem tarafından dillendirilmişti. 1970 krizi ile devleti aradan çıkaran sermayenin geldiği Bilgi Toplumu aşamasında emegın gittikçe çeşitlenmesi ve alanın flulaşması onu koruma mücadelesi veren sendikalar açısından köklü olarak değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır.

Üretimin merkezi yapıdan planlandığı ve ücret sendikacılığının öne çıktığı Fordist yapı gerilerde kaldı. Post-Fordist yapı olarak esnek, serbest üretim tarzının öngörülmesi de Japon Toyota Üretim Sistemi ile bir umut olarak değerlendirmeye alındı, daha insani ortam açısından tartışıldı. Sistem kaynakların etkin kullanımını içeren, makine ile organizasyon uyumuna dayanan ekip çalışmasını öngörmektedir. Bu sistem Japon insan tipinin öngördüğü fedakarlığı içermesi açısından ve çalışma saatlerinin dünya standartlarını aşması dolayısıyla, evrenselleşme temayülünden uzak bulundu. İşçiyi öne çıkarmak adına daha fazla çalıştırması sistemin en zayıf tarafı olarak görüldü.

SONUÇ

Emegın bilgiye yaslanarak sürdürdüğü gelişmeyi durdurmak çözüm olarak gözükmüyor. Üretim ve tüketim biçiminin dünya kaynaklarını israf eder tarzda hızlandığı ve piyasaların dayatmacı, farklı açılımlara müsaade etmez tekelci yapıda müdahaleyi içermesi ilişkileri, beraberinde insanı yozlaştırmaktadır. ABD- İngiltere ekseninde yürüyen Küreselleşme projesi, endüstriyel alt yapının üzerine oturarak Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması tezleriyle siyasal meydan okumayı sürdürüyor. Küresel süreçte, savaşlar, işgaller, hedef seçmeyen silahların kullanımını sürüyor. Kaynaklar küresel sermayeye açılırken, işgücünün dar bölgelere hapsedilmesi toplumsal patlamaları, terörist eylemleri hazırlarken küresel güçler bu tür çıkışları, yaptırım adına, fırsat görüyor.

Kendiliğinden paylaşılan, kullanılan değer olması gereken bilgi, güç olarak piyasa metana dönüştürülmüş durumda. Bilgi Çağı adlandırılması altında, gezgin yatırımlar arza müdahale becerisini bilgi ve kirli bilgi marifetiyle yürütüyor.

Kodlarında seküler algının saklı olduğu bilgi, emeğin mahiyetiyle de oynamada sakınca görmüyor. Çin örneğinde olduğu gibi, yeri geldiğinde, baskı altındaki işgücünü kullanırken ahlaki sıkıntı duymuyor.

Küresel akışta emeğin korunması, karşılığının alınması mevcut bilginin mahiyetiyle zor görünmektedir.

İnsan tabiat ilişkisi sert tezahür ediyor. Tüketim ihtiyaçtan kopuk çılgın ve dünya ölçeğinde, bölgesel olarak uçurumla ifade edilen farklarla yürüyor. Sermayenin tekelci pazar arzusu, yerel üretim ve değerler üzerine siyasi hegemonya kurma arzusuyla şekilleniyor.

Her şeyden önce, insanı önemli kılan bir epistemolojik dönüşüme ihtiyaç var.

İnsanı hayatın merkezi gören, üretimi kaynakların kullanımından başlayarak dikkate alan, gelecek kuşaklar adına itinalı ve müşterisi belli, esnek üretime yönelme elzem görünüyor.

Blok küresel pazarın çeşitlenmeye ihtiyacı ve emeğin de sermaye kadar sınırları geçebilmesi, yeni bir sendikacı profiliyle ifadeye durmayı gerekli kılıyor. Yeni bir sendikal anlayış, ücret ve sosyal haklarla bakışını sınırlamayan, insanı önemli tutan ve üretimi amaç olmaktan çıkarabilmenin mücadelesini verebilmelidir.

Dünya kaynaklarının kullanımını ve üretim sürecinin ahlaki boyutunu denetlenir hale getirmelidir. Öte yandan, insan kaynaklarının üstlendiği görevlerin önemli bir kısmını ve emeğin dönüşümünün öncülüğünü sendikalar üstlenmelidir. Sendikalar sahip oldukları insan kaynağını, fikir yönünden de üretken kıldıklarında, çözüm süreci de başlamış olacaktır.